

*Колісник Р.М., аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-6843-0117*

*Kolisnik R., researcher of Training Research and Production Center of the
National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv*

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

ESSENCE AND BASIC PRINCIPLES OF FORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ENTERPRISE MANAGEMENT

У статті розглядаються основні принципи формування організаційно-економічного механізму управління підприємством, напрямки державного регулювання економічної діяльності, економічні та галузеві аспекти управління підприємствами. Даються рекомендації з розвитку інноваційної діяльності в умовах несприятливої економічної кон'юнктури.

Визначено, що у зв'язку з переходом сучасної економіки на нові відносини, що визначаються як умови ринкової економіки, потребують удосконалення засоби управління підприємством, що визначають доцільність вивчення механізму управління, в тому числі й організаційно-економічного механізму управління підприємством. Проаналізовано, що криза підприємств зумовила необхідність формування єдиної концепції організаційно-економічного механізму управління, в основу якої повинні бути закладені такі форми його реалізації, які, з огляду на специфіку галузі і особливості сучасної економіки в цілому, сприяли б її підтримки і розвитку.

Ключові слова: *організаційно-економічний механізм, управління підприємством, механізми управління підприємством, державне регулювання економічної діяльності.*

The article considers the basic principles of formation of organizational and economic mechanism of enterprise management, directions of state regulation of economic activity, economic and branch aspects of enterprise management. Recommendations for the development of innovation in unfavorable economic conditions are given.

It is determined that in connection with the transition of the modern economy

to new relations, defined as market economy conditions, need to improve the means of enterprise management, which determine the feasibility of studying the management mechanism, including organizational and economic mechanism of enterprise management. It is analyzed that the crisis of enterprises necessitated the formation of a single concept of organizational and economic management mechanism, which should be based on such forms of its implementation, which, given the specifics of the industry and the modern economy as a whole, would contribute to its support and development.

Keywords: *organizational and economic mechanism, enterprise management, enterprise management mechanisms, state regulation of economic activity.*

Постановка проблеми. У зв'язку з переходом української економіки на нові відносини, що визначаються як умови ринкової економіки, вдосконалюються засоби управління підприємством. Стає питання доцільності вивчення механізму управління, в тому числі й організаційно-економічного механізму управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення сутності та основних принципів формування організаційно-економічних механізмів управління підприємствами та їх впливу на економіку країни безпосередньо пов'язана із проблемою доцільності та ступеню впливу втручання держави в управління підприємствами. Більшість досліджень у цій області базуються на відомих роботах [1; 2; 3; 5].

Метою статті є визначення основних принципів формування організаційно-економічного механізму управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Поняття «механізм» запозичене з техніки і перенесено в економіку слідом за медициною, біологією та іншими галузями знань. Не випадково, в економічних дослідженнях, відповідній літературі, термін «механізм» зустрічається в різних словосполученнях: «ринковий механізм», «механізм розвитку управління виробництвом», «організаційний механізм», «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційно-економічний механізм». Настільки різнобічне його застосування свідчить про універсальність його фізичної сутності, з одного боку, а з іншого, про те, що кожне конкретне застосування передбачає вузьке, суто індивідуальне його розуміння.

Це призводить до необхідності уточнити саме поняття «механізм управління» на основі аналізу існуючих точок зору. На думку деяких дослідників, під механізмом управління розуміють «сукупність засобів управління або інструментів, якими користується менеджер і завдяки яким він виконує свою роботу» [1]. Іноді поняття розглядає механізм управління, як «сукупність мотивів діяльної активності персоналу, які визначають як саму можливість, так і ефективність управління, від яких залежить сприйняття впливу» [3].

На нашу думку, механізм управління «являє собою процес узгодженого

впливу суб'єктів управління на явища навколишнього соціальної дійсності» [1].

Однак, повертаючись до спільних понять про механізм, як про пристрій, що дозволяє з'єднати статику та динаміку, пропонуємо таке уточнене трактування цього терміна: механізм управління - це сукупність засобів впливу для упорядкування статичної і динамічної взаємодії суб'єкта та об'єкта управління.

Необхідно відзначити, що механізм управління створюється для управління конкретним об'єктом. Виходячи з визначення, даного в економічній літературі, під об'єктом управління (керованої системою) розуміють організаційно-виділені структуроутворюючі одиниці соціально-економічної системи, окремі сторони людської діяльності, на які спрямовано вплив [2].

Однак, якщо існує вплив, спрямований на об'єкт управління, то існує і джерело даного впливу - суб'єкт управління, тобто орган, або особа, яка здійснює управлінський вплив, повноваження якого визначаються рівнем ієрархії.

Розглядаючи механізм управління щодо підприємства, доцільно було б уточнити, що розуміється під статикою і динамікою. В економічній літературі під статикою розуміють структуру управління; під динамікою розглядають функції управління.

Звісно ж, що, якщо функції управління розглядати як сукупність управлінських дій, що реалізують процес керівництва, то з цією точкою зору можна погодитися; розглядаючи ж функції управління, як вид діяльності, як функціональне закріплення тих чи інших функцій за підрозділами апарату управління, доцільніше дане поняття відносити до статичної, так як самі по собі функції не характеризують обов'язкову послідовність дій, не відображають процесу діяльності.

Аналіз наукової літератури показав, що з розглянутих термінів, найбільш поширеним є «господарський механізм». У літературі, присвяченій аналізу господарського механізму, можна зустріти різні його визначення.

Найбільш ємне поняття господарського механізму звучить так, що господарський механізм - це спосіб організації виробництва, система функціонування виробничих відносин, які виступають у вигляді конкретних господарських форм і далі відображає не тільки виробничі відносини, а й форми організації виробничих сил, організаційну структуру виробництва, а також охоплює елементи надбудови.

Деякі дослідники вводять поняття «господарська система», яка є адекватним терміну «господарський механізм» [5]. Складовими ланками господарської системи, на його думку, виступають: інституційна основа, система планування, організаційна структура (організаційний механізм), система стимулів або економічний механізм.

Вивчаючи сучасну літературу пропонуємо виділяти організаційно-економічний механізм як підсистему господарського механізму. На нашу думку, дані визначення є однобокими і не відображають специфіки даного поняття. Організаційний механізм - це перш за все сукупність організаційних за-

собів впливу.

Звернемося до поняття «економічний механізм». Під економічним механізмом розуміємо інтегровану, багаторівневу систему форм, методів господарювання. Конструкція економічного механізму підприємства включає наступні елементи: систему внутрішніх економічних відносин, яка встановлює виробничо-господарські зв'язки між структурними підрозділами; способи оцінки впливу цих зв'язків на загальні результати діяльності підприємства, підсистему стимулювання, планування, контролю, нормування, обліку й аналізу господарської діяльності [1]. Однак дана концепція не враховує специфіки ринку з елементами ціноутворення, конкуренції, акціонування.

Інша група авторів вважає, що економічний механізм являє собою систему економічних стимулів і методів управління, спрямованих на забезпечення високопродуктивної праці робітників, службовців, фахівців та інших працівників [4]. Однак таке трактування зводиться лише до мотивації персоналу підприємства. На наш погляд, доцільніше під економічним механізмом розуміти сукупність економічних засобів впливу суб'єкта на керований об'єкт, що визначаються умовами ринкової економіки.

Таким чином, виходячи з вищесказаного, під організаційно-економічним механізмом (ОЕМ) управління підприємством будемо розуміти: сукупність організаційних і економічних засобів впливу суб'єкта управління на керований об'єкт з метою досягнення бажаних станів об'єкта управління за допомогою вироблення управлінських рішень, що забезпечують з'єднання статичності і динаміки. Ознайомлення з наведеними визначеннями призводить до думки, що часто механізм управління хочуть збагатити елементами, які в дійсності є складовими частинами інших систем [5].

В кінцевому рахунку, все автори схиляються до думки, що принципи - це керівні ідеї, правила, вихідні положення, спрямовані на здійснення мети:

- 1) нестійкістю розвитку ринкових відносин;
- 2) вільне ціноутворення;
- 3) конкуренція виробників.

З урахуванням цих особливостей, нами були сформульовані основні принципи ОЕМ управління підприємством:

- ОЕМ управління як система, що самоорганізовується, здатна самонастроюватися при взаємодії із зовнішнім середовищем. Даний принцип відображає необхідність прояву в механізмі таких якостей, як прагнення до самовдосконалення, гнучкості, адаптивності до змін, при яких механізм управління здатний орієнтуватися на нововведення з метою забезпечення функціонування без збоїв;

- принцип ефективності, тобто вибір способів, засобів впливу, що призводять до досягнення поставлених органами управління цілей, а також узгодження цілей суб'єкта і об'єкта управління;

- принцип економічності, тобто зацікавленість вибору засобів ОЕМ управління, що забезпечують досягнення цілей з мінімальними трудовими, ма-

теріальними ресурсами;

- принцип повноти та збалансованості засобів впливу. Необхідно здійснити найбільш повне поєднання засобів впливу, їх з'єднання в певних оптимальних співвідношеннях, так як відсутність або неправильний вибір хоча б одного із засобів управління призводить до формування невиправданих форм реалізації OEM управління;

- принцип поєднання централізації і децентралізації управління. Глобальні команди, сигнали можуть формуватися як в єдиному центрі управління, так і вироблятися самим об'єктом на основі самоврядування, а в складі OEM управління підприємством повинні бути присутніми одночасно і засоби жорсткої регламентації, і економічні засоби;

- орієнтація OEM управління на економічне стимулювання. Принциповою відмінністю перехідної економіки від адміністративно-командної є те, що вони засновані на різному спонукання до праці.

Мотивація праці в умовах перехідної економіки заснована на приватному інтересі виробників, а в адміністративно-командної вона базувалася в основному на використанні партійно-державним апаратом адміністративно-командних методів управління. Механізм управління повинен враховувати інтереси людини, систему його цінностей, мотиви і стимули, потреби і цілі, механізм управління повинен бути орієнтований на певні способи використання засобів управління, тобто методи управління [1]. Крім того, з метою підвищення якості управління, розкладання цілого на елементи і подальшого встановлення взаємозв'язків між ними в управлінні необхідно використовувати методи аналізу.

Таким чином, в якості методів OEM управління підприємством будемо розглядати їх інтеграцію: економічні; організаційно-розпорядчі; методи аналізу і моделювання.

З огляду на специфіку методів управління і принципи OEM управління, організаційні та економічні засоби комбінуються і утворюють форми реалізації OEM управління. З урахуванням особливостей сучасної економіки можемо сформулювати основні форми реалізації OEM управління підприємствами легкої промисловості:

- моделювання;
- прогнозування;
- функціонально-вартісний аналіз;
- складання кошторису витрат на управління й оцінка ефективності діяльності управлінського персоналу;
- реструктуризація підприємств;
- використання стандартів якості;
- організація управлінської діяльності, підготовка та підвищення кваліфікації управлінських кадрів.

Найменування групи методів управління	Специфіка групи	Характер впливу	Ступінь свободи	Основні канали впливу	Найменування методу
Економічні методи	Вплив на матеріальні інтереси людей, орієнтація на виконання певних показників або завдань і на винагороду за їх виконання.	Прямий і непрямий	Мотиваційна ступінь свободи (методи спонукання)	Економічний механізм	Економічні методи, що застосовуються на макrorівні: прогнозування, програмно-цільове управління, державне замовлення, оподаткування, фінансування, інвестиційна політика. Економічні методи, що застосовуються на рівні підприємства: прогнозування, планування, комерційний розрахунок, ціноутворення, самофінансування, кредитування, самоокупність. Економічні методи, що застосовуються на рівні окремих працівників: економічне стимулювання, економічна відповідальність
Організаційно-розпорядчі методи	Забезпечують підвищення ефективності роботи підприємства за рахунок кращої організації діяльності працівників і підрозділів.	Прямий	Обмежена ступінь свободи (методи примусу)	Організаційний механізм	Регламентування, організаційне нормування, організаційне стимулювання, інструктування, накази, резолюції, вказівки, роз'яснення.
Соціально-психологічні методи	Сукупність прийомів, що вивчають люди і міжособистісні відносини.	Непрямий	Високий ступінь свободи (методи переконання)	Соціальний механізм	Тестування, анкетування, інтерв'ю, бесіда, опитування, спостереження, експеримент, ділові ігри, управлінські ситуації.

Таблиця 1. Характеристика методів управління

Висновки. Таким чином, запропонована концепція формування OEM управління підприємствами, основу якої складають його елементи (методи, принципи і форми реалізації) і сукупність економічних і організаційних засобів, які є складовими форм реалізації механізму управління. З урахуванням таких особливостей сучасної економіки, як різноманіття форм власності, обмеження державного втручання в економіку, нестійкість розвитку ринкових відносин, вільне ціноутворення, конкуренція виробників, нами були сформульовані основні принципи OEM управління підприємством. Такі як: принцип самоорганізації, ефективності, економічності, повноти та збалансованості засобів впливу, поєднання централізації та децентралізації управління, орієнтації на економічне стимулювання, принцип використання коштів OEM управління через інтеграцію та реалізацію методів управління: економічних, організаційно-розпорядчих, методів аналізу й моделювання.

Список використаних джерел:

1. Донець Л., Ващенко Н. Економічна безпека підприємства : навч. пос. К. : Центр учбової літератури, 2008. 240 с.
2. Щеглюк С. Механізми стимулювання інноваційної діяльності і концентрації ресурсів економіки регіону. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_5_1/087-093.pdf.
3. Малицький А. Організаційно-економічний механізм управління підприємством: сутність та структура // *Рубрика: Соціум. Наука. Культура. Економіка*. URL: <http://intkonf.org>.
4. Лысенко Ю., Егоров П. Организационно-экономический механизм управления предприятием // *Экономика Украины*. 1997. № 1. С. 86–87.
5. Паламарчук О. М. Сутність та формування організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_2/Palamarchuk.pdf.

Reference:

1. Donets L., Vaschenko N. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva : navch. pos.. K. : Tsentr uchbovoyi literaturi, 2008. 240 p.
2. Scheglyuk S. Mehanizmi stimulyuvannya innovatsiynoyi diyalnosti i kontsentratsiyi resursiv ekonomiki region. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2009_5_1/087-093.pdf.
3. Malitskiy A. Organizatsiyno-ekonomichniy mehanizm upravlinnya pidpriemstvom: sutnist ta struktura // *Rubrika: Sotsium. Nauka. Kultura. Ekonomika*. URL: <http://intkonf.org>.
4. Lyisenko Yu., Egorov P. Organizatsionno-ekonomicheskiiy mehanizm upravleniya predpriyatiem // *Ekonomika Ukrainyi*. 1997. № 1. Pp. 86–87.
5. Palamarchuk O.M. Sutnist ta formuvannya organizatsiyno-ekonomichnogo mehanizmu upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpriemstva. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_2/Palamarchuk.pdf.